โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ 216

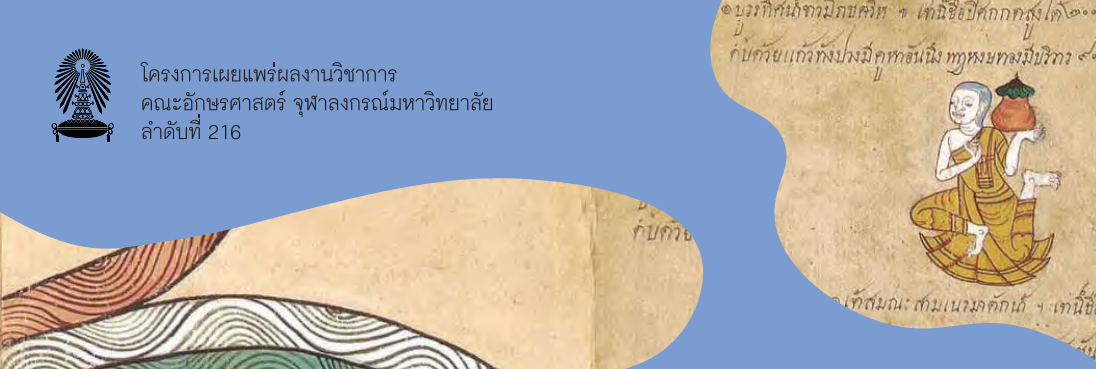

สามภาษามาบรรจบ

ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา
กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและ
สันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

อัสนี พูลรักษ์

สามภาษามาบรรจบ:
ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

อัสนี พูลรักษ์

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๘

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

อัสนี พูลรักษ์

สามภาษามาบรรจบ: ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.--กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2568.

270 หน้า.

1.ภาษาไทย. 2.ภาษาบาลี. 3.ภาษาสันสกฤต. I.ชื่อเรื่อง

495.912

ISBN: 978-616-621-015-6

สามภาษามาบรรจบ : ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ผู้เขียน : อัสนี พูลรักษ์

ออกแบบปก : ดนิตา ลอตระกูล

จัดรูปเล่ม : ดนิตา ลอตระกูล

พิสูจน์อักษร : อัสนี พูลรักษ์, สุภัทริณี ศรประดิษฐ์

จัดพิมพ์ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 : เมษายน 2568 จำนวน 300 เล่ม

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 0-2218-3563

www.cupress.chula.ac.th (6806-130K)

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ

พุทธศักราช ๒๕๖๓ เป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ปูชนียาจารย์ผู้เป็นปราชญ์แห่งวงการภาษาไท-ไทย ภาษาเขมร คติชนวิทยา สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติการวิจัยภาษาศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมกันจัดการประชุมวิชาการนานาชาติ *2020 Chulalongkorn Asian Heritage Forum: Thai-Tai Language and Culture* เพื่อรำลึกถึงศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ในวาระสำคัญนี้ ต่อมาในปี ๒๕๖๔ ภาควิชาภาษาไทย และศูนย์วิจัยภาษาและวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอชุดโครงการวิจัยเรื่องคุณูปการของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ต่อการศึกษาภาษาไทย ภาษาเขมร และคติชนวิทยา มีอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยเป็นผู้วิจัย และฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมอบทุนสนับสนุนการวิจัย

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงมาจากโครงการวิจัยเรื่อง *คุณูปการของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ต่อการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย* ซึ่งเป็นโครงการวิจัยหนึ่งในชุดโครงการวิจัยข้างต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา เนื่องด้วยศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นนักวิชาการคนสำคัญที่วางรากฐานการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นองค์ความรู้สำคัญหนึ่งใน

หลักสูตรวิชาภาษาไทยระดับอุดมศึกษา ตลอดจนเป็นพื้นฐานในการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินท์ จารุวร หัวหน้าภาควิชาภาษาไทยในขณะนั้นที่ดำริให้มีชุดโครงการวิจัยนี้ และกรุณาตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ให้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ใกล้รุ่ง อามระดิษ ที่แนะนำให้ผู้เขียนทำวิจัยเรื่องนี้ พร้อมให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่การวิจัย และขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตุทะศรี ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยภาษาและวรรณคดีไทยในสมัยดังกล่าว ที่กรุณารวบรวมข้อเสนอชุดโครงการวิจัยนี้ให้ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์พิจารณาให้ทุนสนับสนุนการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการวิจัย ที่ได้กรุณาอ่านต้นฉบับรายงานการวิจัยนี้ พร้อมให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกทั้งสามท่านที่กรุณาอ่านประเมินต้นฉบับงานวิจัยและหนังสือเล่มนี้โดยละเอียด พร้อมให้คำแนะนำและข้อมูลอันทรงคุณค่าแก่ผู้เขียน

ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์รูปศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา จากอาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรุงเกียรติ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ ที่มอบเงินอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนเพื่อการวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ และมอบทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กลุ่มภารกิจงานวิจัยและพัฒนาวิชาการที่ได้ช่วยเหลือให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกเรื่องงบประมาณและงานเอกสารต่าง ๆ ด้วยความเรียบร้อยดียิ่ง

หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มอันสวยงามได้เพราะความช่วยเหลือของบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ คุณธนาคาร จันทิมา กัลยาณมิตรของผู้เขียนที่ช่วยประสานงานเรื่องการจัดทำต้นฉบับ คุณสุภัทริณี ศรประดิษฐ์ ผู้พิสูจน์อักษรและเรียงพิมพ์ด้วยความละเอียดและอุตสาหะ และคุณดนิตา ลอตระกูล ผู้ออกแบบปก ศิลปกรรม และจัดรูปเล่มอย่างสวยงาม ผู้เขียนขอขอบคุณทุกท่านด้วยความซาบซึ้งใจมา ณ ที่นี้

อาจารย์ ดร.อัสนี พูลรักษ์

มีนาคม ๒๕๖๘

สารบัญ

คำนำ .....ก
สารบัญตาราง .....ฌ
บทที่ ๑ บทนำ.....๑
๑.๑ เมื่อ “สามภาษา” มา “บรรจบ”.....๑
๑.๒ ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๒
๑.๓ องค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๗
๑.๔ แนวทางการศึกษาการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๙
๑.๕ เนื้อหาในเล่ม.....๑๐
๑.๖ ข้อตกลงเบื้องต้น.....๑๒
๑.๗ สถานภาพการศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทย และการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๑๒
๑.๗.๑ สถานภาพการศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทย.....๑๓
๑.๗.๒ สถานภาพการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๑๔
บทที่ ๒ สถานภาพความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในตำราและแบบเรียนภาษาไทยในอดีต.....๑๙

๒.๑ ตำราและแบบเรียนภาษาไทยในอดีตที่นำมาศึกษา.....๑๙
๒.๒ ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในตำราและแบบเรียนไทยในอดีต.....๒๒
๒.๒.๑ สมัยอยุธยา ๒๒
๒.๒.๒ สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑-๔) ๓๔
๒.๒.๓ สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ – พ.ศ. ๒๔๘๗).....๕๑
๒.๓ สรุปสถานภาพความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ๑๐๕

บทที่ ๓ ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในวิทยานิพนธ์และตำราของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ๑๑๓
๓.๑ ภาพรวมเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*.....๑๑๔
๓.๑.๑ วิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* ๑๑๔
๓.๑.๒ ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*.....๑๑๕
๓.๒ ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในวิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และ ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*.....๑๑๗
๓.๒.๑ ความรู้ด้านประวัติภาษาบาลีและสันสกฤต.....๑๑๗
๓.๒.๒ ความรู้ด้านลักษณะภาษาบาลีและสันสกฤต.....๑๒๘

๓.๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับการรับคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาสู่ภาษาไทย ๑๔๘
๓.๒.๔ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย ๑๕๖
๓.๓ แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา.....๑๘๖
๓.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีด้านนิรุกติศาสตร์ (Philology).....๑๘๗
๓.๓.๒ ไวยากรณ์ภาษาบาลีและสันสกฤต.....๑๘๙
๓.๓.๓ คำอธิบายของผู้เชี่ยวชาญ ๑๙๓
บทที่ ๔ อิทธิพลของตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ต่อการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ๑๙๕
๔.๑ อิทธิพลต่อการเรียบเรียงตำราภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในสมัยต่อมา.....๑๙๖
ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย (Influence of Pali and Sanskrit in Thai)* ของพัฒน์ เพ็งผลา.....๑๙๖
ตำรา *ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย* ของสุภาพร มากแจ้ง ๒๐๘
ตำรา *บาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย* ของปรีชา ทิชินพงศ์.....๒๑๖
๔.๒ อิทธิพลต่อการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์ในภาษาไทยและด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง.....๒๒๓
๔.๒.๑ อิทธิพลต่อการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ๒๒๔
๔.๒.๒ อิทธิพลต่อการวิจัยด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๒๒๖

๔.๓ ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย.....๒๒๙

บทที่ ๕ บทสรุป.....๒๓๓

๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....๒๓๓

๕.๒ อภิปรายผลการศึกษา.....๒๓๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....๒๓๙

รายการอ้างอิง.....๒๔๒

ดัชนี.....๒๔๘

สารบัญตาราง

ตาราง ๑ ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในตำราและแบบเรียนภาษาไทยในอดีต.....๑๐๕

ตาราง ๒ เปรียบเทียบความรู้ภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยระหว่างตำราและแบบเรียนภาษาไทยในอดีตกับวิทยานิพนธ์ฯ และตำราฯ ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา.....๑๘๒

ตาราง ๓ เปรียบเทียบเค้าโครงเนื้อหาของตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของพัฒน์ เพ็งผลา.....๑๙๘

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ เมื่อ “สามภาษา” มา “บรรจบ”

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตนับเป็นภาษาที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากภาษาไทยยืมศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้เป็นจำนวนมาก ใน *จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช* (จารึกหลักที่ ๑) ซึ่งถือกันว่าเป็นเอกสารลายลักษณ์ภาษาไทยที่เก่าแก่ที่สุด (พ.ศ. ๑๘๓๕) ก็ปรากฏการใช้คำยืมภาษาบาลี–สันสกฤตอยู่หลายคำ เช่น *สรีนทราทิตย* (ศรีอินทราทิตย์) *ษุกโขไท, สุกโขไท* (สุโขทัย) *สีล ทาน สรธา* (ศรัทธา) *พระพุทธสาสน* (พระพุทธศาสนา) *พรนษา* (พรรษา) *กถิน, กถีน* (กฐิน) *บรีพาร* (บริวาร) (ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย, ๒๕๔๘, น. ๓๙–๕๑) แม้ในปัจจุบันคำยืมภาษาบาลี–สันสกฤตก็ยังมีอิทธิพลในภาษาไทยอยู่ไม่น้อย เช่น อิทธิพลในการตั้งชื่อบุคคล ชื่อบ้านนามเมือง การบัญญัติศัพท์

ข้อที่ภาษาบาลีและสันสกฤตมา “บรรจบ” กับภาษาไทยโดยนัยที่กล่าวไปข้างต้นนั้น ปราชญ์ด้านภาษาไทยนับแต่อดีตได้สังเกตเห็นและนำเสนอความรู้ดังกล่าวในตำราและแบบเรียนภาษาไทยตามวัตถุประสงค์ที่ท่านต้องการกล่าวถึงต่าง ๆ กันไป ต่อมาเมื่อมีการศึกษาระดับอุดมศึกษา หลักสูตรปริญญาบัณฑิตสาขาวิชาเอกภาษาไทยมักกำหนดให้วิชาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย (อาจเรียกชื่อต่าง ๆ กันไป) เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร อันแสดงให้เห็นว่า ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยเป็นความรู้แขนงหนึ่งที่นิสิตนักศึกษาผู้เรียนภาษาไทยเป็นวิชาเอกควรรู้

บุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่มีบทบาทต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย คือ ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา หนังสือเล่มนี้จะนำผู้อ่านไปสำรวจพัฒนาการความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยนับแต่อดีต และชี้ให้เห็นคุณูปการของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย อันเป็นการย้อนไปสำรวจต้นธารแห่งความรู้เกี่ยวกับ “สามภาษา” คือ บาลี สันสกฤต และไทย ที่ได้ไหลมา “บรรจบ” กันเป็นห้วงแห่งความรู้ในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา
ที่มา: ได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรุงเกียรติ

๑.๒ ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นปราชญ์ผู้ทรงความรู้ความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขา ทั้งด้านภาษาไทย-ไท ภาษาโบราณตะวันออก และคติชนวิทยา ผลงานวิชาการของศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบหลายเรื่อง แม้จะเผยแพร่มาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ยังได้รับ

การศึกษาและอ้างอิงแม้กระทั่งปัจจุบัน อาทิ *ลักษณะภาษาไทย* (๒๕๑๔) *ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย* (๒๕๑๖) *พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุมานราชธน* (๒๕๑๗-๒๕๒๘) *กาเลหม่านไตในรัฐชาน* (๒๕๒๖) เป็นต้น อันแสดงให้เห็นว่าศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบเป็นบูรพาจารย์ผู้เป็นเสาหลักทางวิชาการด้านภาษาไทย-ไท ภาษาโบราณตะวันออก และคติชนวิทยาอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าครูอาจารย์และนักวิชาการในสาขาวิชาดังกล่าวจำนวนไม่น้อยในประเทศไทยล้วนเป็นศิษย์ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบไม่โดยตรงก็โดยอ้อม

ในด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ด้านนี้มาช้านาน ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อครั้งที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบศึกษาระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิตที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๗ นั้น ท่านได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* (๒๔๘๗)[๑] วิทยานิพนธ์นี้ในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ตีพิมพ์เป็นตำราชื่อ *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* (๒๕๑๗) ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล (๒๕๓๘: ๒๒) กล่าวยกย่องตำราเล่มนี้ว่า “ในบรรดาตำราเกี่ยวกับภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยนั้น ฉบับที่มีความถูกต้องที่สุดได้แก่ *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา”

---

[๑] ต้นฉบับวิทยานิพนธ์ที่เผยแพร่ในเว็บไซต์สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (www.car.chula.ac.th) เรียกชื่อวิทยานิพนธ์นี้ว่า “ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย” แต่ต้นฉบับในเว็บไซต์นี้หน้าปกขาดหาย ส่วนต้นฉบับวิทยานิพนธ์ที่เผยแพร่ในเว็บไซต์จดหมายเหตุ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (arit.chandra.ac.th/archives/fable.php) ซึ่งมีหน้าปกครบถ้วนสมบูรณ์ระบุชื่อวิทยานิพนธ์นี้ว่า “ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย” ในหนังสือนี้จะใช้ชื่อหลังเมื่ออ้างถึงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เนื่องจากเป็นต้นฉบับที่มีหน้าปกครบถ้วนสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาวิทยานิพนธ์เรื่อง *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ในเบื้องต้นพบว่าผลงานวิชาการทั้งสองเรื่องมีความน่าสนใจในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก ผลงานวิชาการทั้งสองเรื่องของศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบน่าจะเป็นการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยอย่างเป็นระบบครั้งแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นตำราเรียนวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยเล่มแรกที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยกับภาษาบาลีและสันสกฤตในฐานะที่เป็นวิชาเฉพาะวิชาหนึ่งที่มีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่การอธิบายประวัติภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี ระบบเสียง คำ ประโยค ของภาษาบาลีและสันสกฤตเปรียบเทียบกับภาษาไทย และวิเคราะห์ลักษณะคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย ในขณะที่ในตำราไวยากรณ์ไทยแต่เดิมยังไม่มีเนื้อหาที่มุ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยกับภาษาบาลีและสันสกฤตแยกเป็นวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ แม้ในหนังสือ *หลักภาษาไทย* ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๔๖๑, ๒๔๖๕, ๒๕๔๕) จะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงภาษาบาลีและสันสกฤตเปรียบเทียบกับภาษาไทยไว้ แต่ก็มิได้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยกับภาษาบาลีและสันสกฤตโดยเฉพาะ หากแต่กล่าวถึงเพื่ออธิบายไวยากรณ์ไทยในประเด็นต่าง ๆ เช่น กล่าวถึงในตอน *อักขรวิธี* เพื่ออธิบายลักษณะการใช้อักษรไทย หรือกล่าวถึงลักษณะคำบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย ในตอน *วจีวิภาค* เพื่ออธิบายลักษณะของคำภาษาไทย เป็นต้น

ประการต่อมา ผลงานวิชาการทั้งสองเรื่องของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบเป็นการวิเคราะห์ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทยโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ เช่น ใน *ภาค ๒* ของ

ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ซึ่งอธิบายเรื่อง *ลักษณะคำบาลีสันสกฤตที่แตกต่างกัน* ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบกล่าวถึง การแทรกเสียง การกลมกลืนเสียง การสับเสียง พยัญชนะเสียงอ่อน-แข็ง ซึ่งเป็นคำอธิบายทางสัทศาสตร์ (Phonetics) หรือใน *ภาค ๓ คำบาลีสันสกฤตในไทย* มีเนื้อหาเรื่องการกลายความหมายของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งน่าจะเป็นการอธิบายตามแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงของภาษา (Language Change) ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของวิชานิรุกติศาสตร์ (Philology) และภาษาศาสตร์เชิงประวัติ (Historical Linguistics) วิธีการวิเคราะห์ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทยในลักษณะดังกล่าวนี้นับว่าเป็นวิธีการที่แปลกใหม่ ต่างกับการกล่าวถึงภาษาบาลีและสันสกฤตที่เคยมีมาก่อนหน้าที่มักเป็นการกล่าวถึงเพียงสังเขปเท่านั้น ผลงานวิชาการดังกล่าวจึงเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่แก่วงวิชาการภาษาไทย

ประการสุดท้าย ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบนับเป็นต้นแบบของการเรียบเรียงตำราวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในสมัยต่อมา ดังปรากฏว่าตำราวิชาดังกล่าวจำนวนหนึ่งในสมัยหลังมีเค้าโครงเนื้อหาและเนื้อหาที่คล้ายคลึงกับในตำราของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ และในบรรณานุกรมของตำราเหล่านี้จะอ้างถึง *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบไว้ด้วย เช่น *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของพัฒน์ เพ็งผลา (๒๕๒๕, ๒๕๕๕) *ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย* ของสุภาพร มากแจ้ง (๒๕๒๗, ๒๕๓๕) เป็นต้น

ความน่าสนใจทั้ง ๓ ประการที่กล่าวถึงเป็นข้อสังเกตข้างต้นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์

ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มีคุณูปการต่อการศึกษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของเนื้อหาที่เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย และในแง่อิทธิพลที่มีต่อการเรียบเรียงตำราวิชาดังกล่าวในสมัยต่อมา

ด้วยเหตุผลข้างต้น หนังสือเล่มนี้จึงจะศึกษาเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา วัตถุประสงค์ในการศึกษามี ๒ ประการ คือ

๑) เพื่อวิเคราะห์การสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในวิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา

๒) เพื่อวิเคราะห์คุณูปการของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ต่อการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้จะช่วยให้เข้าใจคุณูปการของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ในการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังจะทำให้มองเห็นพัฒนาการของการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการทั้งสองเรื่อง คำตอบที่ได้จะทำให้เข้าใจสถานภาพความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในอนาคต

๑.๓ องค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ คือ การวิเคราะห์การสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา คำว่า “องค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย” จึงเป็นคำสำคัญที่ควรกล่าวถึงเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน

คำว่า “องค์ความรู้”แปลมาจากคำว่า “Body of Knowledge” หมายถึง ชุดความรู้ในวิชาชีพหรือสาขาวิชาที่ถือกันว่ามีความสำคัญและผู้ที่อยู่ในวงการดังกล่าวจำเป็นต้องมี (Oliver, 2012, p. 3)

องค์ความรู้ต่างกับคำว่า “ความรู้” (Knowledge) ตรงที่ความรู้หมายถึงข้อมูล (Information) ความเข้าใจ (Understanding) หรือความตระหนักรู้ (Awareness) ที่ได้จากการเรียนรู้ ประสบการณ์ หรือการศึกษาเล่าเรียน ส่วนองค์ความรู้มีความหมายเฉพาะเจาะจงมากกว่าความรู้ เพราะองค์ความรู้เป็นชุดความรู้ ทฤษฎี หลักการ มโนทัศน์ วิธีวิทยา และการปฏิบัติที่ได้รับการสั่งสมและพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับของบุคลากรในวงการนั้น ๆ นอกจากนี้ ความรู้ยังมีลักษณะที่เป็นเอกเทศและอาจไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แต่องค์ความรู้มีลักษณะเป็นระบบ ความรู้จึงเป็นการมองจากมุมของปัจเจกบุคคล ส่วนองค์ความรู้เป็นการมองจากวิชาชีพหรือวงวิชาการหนึ่ง ๆ

องค์ความรู้มีความสำคัญเพราะเป็นเกณฑ์ที่จะทำให้บุคคลนั้นได้รับการยอมรับว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมในอาชีพหรือวงการนั้น ๆ องค์ความรู้จึงเปรียบเสมือนบันไดหรือเส้นทางที่นำไปสู่ชุมชนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Waite, 2004) ยิ่งไปกว่านั้น องค์ความรู้ยังเป็น

พื้นฐานต่อการเรียนการสอน การวิจัย การตัดสินใจ และเป็นกรอบในการทำความเข้าใจและพัฒนาศาสตร์นั้น ๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น ในวิชาชีพแพทย์มีองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น กายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา องค์ความรู้ในศาสตร์เหล่านี้เป็นสิ่งที่บุคลากรในสาขาวิชานั้น ๆ มีร่วมกัน และเป็นพื้นฐานในการเรียนการสอน การวิจัย หรือการตัดสินใจในสาขาวิชาดังกล่าว

ตามนิยามและคำอธิบายข้างต้น องค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยจึงหมายถึงชุดความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย เช่น ความรู้เรื่องระบบเสียง ระบบคำ ระบบวากยสัมพันธ์ของภาษาบาลีและสันสกฤต ความรู้เรื่องความแตกต่างระหว่างภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต ความรู้เรื่องลักษณะและวิธีสังเกตคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย ชุดความรู้เหล่านี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนและการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ส่วนคำว่า “การศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย” ในที่นี้หมายความถึงการศึกษาอิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทยในแง่มุมต่าง ๆ เช่น คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย สำนวนภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย อิทธิพลวิธีการสร้างคำของภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย เป็นต้น ผู้เขียนตำราหรืองานวิจัยอาจเรียกชื่องานของตนด้วยคำอื่น เช่น “บาลีสันสกฤตในภาษาไทย” “ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย” เป็นต้น ในหนังสือเล่มนี้เมื่ออ้างถึงชื่อหนังสือ ตำรา หรืองานวิจัยของผู้เขียนแต่ละคน จะใช้ชื่อตามที่ผู้เขียนแต่ละคนใช้

๑.๔ แนวทางการศึกษาการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ตามนิยามของ “องค์ความรู้” ในหัวข้อ ๑.๓ สิ่งที่จะเรียกว่าเป็นองค์ความรู้ได้ต้องเป็นชุดของความรู้ที่เป็นระบบ ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นแนวคิดทฤษฎีที่จำเป็นและได้รับการยอมรับในวิชาชีพหรือวงการนั้นๆ และเป็นพื้นฐานต่อการเรียนการสอน และการวิจัย ดังนั้น การพิสูจน์ว่าวิทยานิพนธ์เรื่อง *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* มีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยนั้น จำเป็นต้องศึกษาสถานภาพความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยที่มีมาในอดีตเสียก่อน เพื่อให้ทราบว่าความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในอดีตเป็นอย่างไร จากนั้นจึงจะได้เปรียบเทียบกับความรู้ที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้นำเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์และตำราดังกล่าว ผลของการศึกษาจะทำให้เห็นว่า ความรู้ที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้เสนอไว้นั้นเป็นการสืบทอด ต่อยอดจากความรู้ในอดีต หรือเป็นการนำเสนอความรู้ใหม่อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่ได้จากขั้นตอนดังกล่าวนี้ยังไม่อาจนำไปสู่ข้อสรุปเรื่องการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้ เนื่องจากความรู้ที่จะเรียกได้ว่าเป็นองค์ความรู้นั้นจะต้องได้รับการยอมรับและเป็นพื้นฐานของการศึกษาและวิจัยในสาขาวิชาด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว ขั้นตอนต่อไปจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ว่า ความรู้ที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา นำเสนอนั้นส่งอิทธิพลต่อการเรียนการสอน

ภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในสมัยต่อๆ มาหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาที่ได้จึงจะนำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า วิทยานิพนธ์และตำราทั้งสองเรื่องของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มีคุณูปการต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ด้วยเหตุนี้ หลังจากวิเคราะห์ความรู้ที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้นำเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์และตำราแล้ว จะได้นำตำรา แบบเรียน และงานวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ที่เขียนขึ้นหลังตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มาศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของงานวิชาการทั้งสองเล่มของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ที่มีต่อการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในสมัยต่อมา

๑.๕ เนื้อหาในเล่ม

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาซึ่งกล่าวไปก่อนหน้า ดังนี้

– บทที่ ๑ บทนำ

– บทที่ ๒ สถานภาพความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในตำราและแบบเรียนภาษาไทยในอดีต

เนื้อหาในบทนี้เป็นการวิเคราะห์ตำราและแบบเรียนวิชาภาษาไทยตั้งแต่ *จินดามณี ฉบับพระโหราธิบดี* เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ เพื่อหาคำตอบว่า ตำราและแบบเรียนเหล่านี้นำเสนอความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยไว้อย่างไรบ้าง ผลการศึกษาจะเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ว่า ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา

ได้นำเสนอความรู้ที่เหมือน และ/หรือ แตกต่างกับความรู้ที่มีมาก่อนหน้าอย่างไร

– บทที่ ๓ ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในวิทยานิพนธ์และตำราของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา

ในบทนี้จะได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ว่านำเสนอความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยอย่างไรบ้าง และท่านอาศัยแนวคิดและทฤษฎีใดเป็นเครื่องมือในการศึกษา

– บทที่ ๔ อิทธิพลของตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ต่อการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

การศึกษาในบทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบว่า ตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มีอิทธิพลต่อการเรียบเรียงตำราและแบบเรียน ตลอดจนงานวิจัยด้านวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยและด้านที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง ผลการศึกษาจะเป็นการพิสูจน์ว่า ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มีคุณูปการต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยอย่างแท้จริง

– บทที่ ๕ บทสรุป

ในบทสรุปนี้จะกล่าวถึงสาระสังเขปของเนื้อหาในแต่ละบท นอกจากนี้จะได้อภิปรายตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสถานภาพการศึกษาวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย รวมทั้งจะได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาวิจัยที่น่าสนใจอันเป็นการต่อยอด

การศึกษาวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในอนาคต

๑.๖ ข้อตกลงเบื้องต้น

๑.๖.๑ การอ้างอิงข้อความหรืออัญพจน์ (quotation) จากวิทยานิพนธ์ *ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องอยู่ในภาษาไทย* และตำรา *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย* ของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้จะคงการสะกดคำตามต้นฉบับ เนื่องจากในสมัยที่เอกสารเหล่านี้ตีพิมพ์อาจมีคำที่สะกดต่างกับปัจจุบัน เช่น หากต้นฉบับสะกดว่า *ฉะเพาะ ขะโมย* จะคงไว้ตามเดิม ไม่ปรับแก้เป็น *เฉพาะ ขโมย* ตามอักขรวิธีปัจจุบัน

๑.๖.๒ ในหนังสือเล่มนี้จะใช้คำว่า *คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤต* หรือ *คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย* เมื่อคำยืมนั้นเป็นคำร่วมเชื้อสายที่มีรูปเดียวกันทั้งในภาษาบาลีและสันสกฤต หรือเมื่อเป็นการกล่าวถึงคำยืมในกลุ่มนี้โดยรวม ไม่วิเคราะห์เจาะจงว่าเป็นคำที่ยืมจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต แต่หากต้องการระบุที่มาโดยเจาะจงจะใช้ว่า *คำยืมจากภาษาบาลี คำยืมภาษาบาลี คำยืมจากภาษาสันสกฤต คำยืมภาษาสันสกฤต* หรือคำอื่น ๆ ที่สื่อความหมายนัยเดียวกัน

๑.๗ สถานภาพการศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทยและการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อหาในแต่ละบท สมควรสำรวจสถานภาพการศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทย และสถานภาพการศึกษาวิจัยภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยเป็นเบื้องต้น

เนื่องจากจะทำให้ทราบว่า การศึกษาวิจัยเหล่านี้ได้กล่าวถึงประวัติและพัฒนาการการศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยมากน้อยเพียงใด

๑.๗.๑ สถานภาพการศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทย

การศึกษาวิจัยด้านตำราและแบบเรียนภาษาไทยส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษาประวัติและพัฒนาการของตำราและแบบเรียนภาษาไทย งานในกลุ่มนี้มักอยู่ในรูปตำราหรือหนังสือเกี่ยวกับประวัติหรือพัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทย ตัวอย่างเช่น *วิวัฒนาการแบบเรียนไทย* ของเบ็ญจวรรณ สุนทรากูล (๒๕๕๙) *ว่าด้วยเรื่องแบบเรียนภาษาไทย* ของนิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๑) *ความเป็นมาของแบบเรียนภาษาไทย* ของสุณีย์ อัตศาสตร์ (๒๕๒๖) *วัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทย* ของนิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๕๒) *แบบเรียนภาษาไทย: พัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน* ของรังรอง เจียมวิจักษณ์ (๒๕๖๑)

ตำราหรือหนังสือเหล่านี้มักมีลักษณะร่วมกัน คือ นำเสนอข้อมูลเชิงประวัติของตำราหรือแบบเรียนภาษาไทยในอดีต โดยแบ่งเป็นยุคสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยา คือ *จินดามณี* เป็นต้นมาจนถึงแบบเรียนไทยสมัยปัจจุบันในภาพรวม หัวข้อที่นำเสนอมักประกอบด้วยชื่อเรื่อง ผู้ประพันธ์ สังเขปเนื้อเรื่อง ตำราบางเล่ม เช่น *วัตนาการของแบบเรียนภาษาไทย* ของนิยะดา เหล่าสุนทร มีหัวข้อ “สารัตถวิพากษ์” ซึ่งเป็นบทสังเคราะห์คุณค่าของตำราหรือแบบเรียนภาษาไทยแต่ละยุคด้วย ตำราหรือหนังสือในกลุ่มนี้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาประวัติ พัฒนาการและเนื้อหาสังเขปของตำราแบบเรียนภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนเข้าใจภาพรวมของตำราและแบบเรียนแต่ละเล่มเป็นสำคัญ

นอกจากตำราและหนังสือเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของตำราและแบบเรียนภาษาไทยแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการของตำราและแบบเรียนภาษาไทยด้วย งานวิจัยเหล่านี้มักกำหนดหัวข้อหรือประเด็นในการศึกษาให้เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น งานวิจัยเรื่อง *การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย* ของสุนันท์ อัญชลีนุกูล (๒๕๔๘) ที่มุ่งศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย บทบาทของหลักภาษาไทยต่อการเรียนการสอนภาษาไทย และปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของหลักภาษาไทย ข้อมูลที่ใช้ศึกษาได้แก่ตำราและแบบเรียนภาษาไทยสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน วิทยานิพนธ์เรื่อง *การวิเคราะห์ตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)* ของสมเกียรติ คู่ทวีกุล (๒๕๑๘) ที่วิเคราะห์เปรียบเทียบตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) กับตำราภาษาไทยในยุคก่อนหน้า และวิเคราะห์เนื้อหาในตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ตามแนวภาษาศาสตร์ บทความเรื่อง *อรรถศาสตร์สังเคราะห์: พัฒนาการของตำราว่าด้วยความหมายในภาษาไทย* ของศุภชัย ต๊ะวิชัย (Tawichai, 2018) ที่ศึกษาพัฒนาการของการศึกษาความหมายในภาษาไทย ข้อมูลที่ใช้ศึกษาได้แก่ตำราภาษาไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน งานวิจัยในกลุ่มนี้นับว่าทำให้เข้าใจพัฒนาการของเนื้อหาในตำราและแบบเรียนภาษาไทยและพัฒนาการของความรู้วิชาภาษาไทยในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น

<u>๑.๗.๒ สถานภาพการวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย</u>

การศึกษาวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยส่วนใหญ่มักเป็นงานวิจัยที่วิเคราะห์คำยืมภาษาบาลี–สันสกฤตในภาษาไทยในข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ เช่น วรรณคดีไทย ภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ